

XALQ BAYRAM VA TOMOSHALARIDA RAQS SAN'ATINIING O'RNI

Ulug'bek Doulov

*O'zbekiston davlat xoreografiya
akademiyasi Urganch filiali talabasi*

Annotatsiya: Maqolada mustaqillik yillarida milliy an'analarga yo'g'rilgan ommaviy bayramlarning nishonlanishi va unda raqs san'atining o'rni yoritilgan. Shuningdek, raqs ansambllarining takomillashuvida ommaviy bayramlarning ta'siri ilmiy, tahliliy tarzda tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: xalq, bayram, an'ana, marosim, raqs, kompozitsiya, baletmeyster, ansambl, rejissyor.

РОЛЬ ТАНЦЕВАЛЬНОГО ИСКУССТВА В НАРОДНЫХ ПРАЗДНИКАХ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ

Аннотация: В статье освещается празднование народных праздников в годы независимости в соответствии с национальными традициями и роль танцевального искусства в них. Также научно, аналитически исследовано влияние массовых праздников на совершенствование танцевальных ансамблей.

Ключевые слова: народ, праздник, традиция, обряд, танец, композиция, балетмейстер, ансамбль, режиссер.

THE ROLE OF DANCE ART IN FOLK FESTIVALS AND PERFORMANCES

Abstract: The article highlights the celebration of national holidays in the years of independence in accordance with national traditions and the role of dance art in them. The influence of mass holidays on the improvement of dance ensembles has also been scientifically and analytically investigated.

Keywords: people, holiday, tradition, ritual, dance, composition, choreographer, ensemble, director.

Dunyodagi har bir xalqning o'ziga xos urf-odatlarini, marosimlari, milliy an'analari, etnik kelib chiqishi mavjud bo'lib, bu omillar ba'zida boshqa xalqlarning ham urf-odatlariga, marosimlariga qanaqadir jihatlari bilan o'xshashlik kasb etishi mumkin. Shu o'rinda O'zbek xalqining urf-odatlarini, marosimlari paydo bo'lish tarixi qanchalik uzoqqa borib taqalsa, xalqning milliy an'analari ham shunchalik teran tarixiy ildizga ega. Ular xalqning ma'naviy ehtiyojlari zahirida paydo bo'lgan va shakllanib, sayqallanib o'z zahirida shu xalqning orzulari, istaklari, turmush-tarzi, axloq normalarini mujassam etgan. An'analar, urf-odatlar, marosim va bayramlar xalqning, millatning ma'naviyati, qadriyatlarining ajralmas qismidir. Biz ma'naviyatni, xalqning an'anasi, urf-odatlarini, bayramlarini bekorga tilga olmadik. Har bir xalqning o'z turmush tarzi, yashash sharoiti, turli xil marosim va bayramlari va shu bayramlarida ijro etiladigan kuy-qo'shiqlari va bir-biridan jozibador miliy raqslari mavjuddir.

O'zbek xalqining yaxshi kuni bu – bayramdir. Bu atamaga “O'zbek tilining izohli lug'ati”da quydagicha ta'rif beriladi. “Bayram” - turkcha so'zdan olingan bo'lib, toy, marosim, xursandchilik degan ma'noni bildiradi. Tarixiy, madaniy-ma'naviy an'analarga ko'ra rasmiy yoki norasmiy ravishda uyushtiriladigan umumxalq shodiyonasi kuni, tantana kuni.¹ Bayram so'zining turli talqinlari mavjud. Bizningcha, falsafiy ensiklopediyada berilgan Bayram – “insonlar xursandchiligining yig'indisi”,- degan talqin eng to'g'risi deb hisoblanadi. Bayram ijtimoiy, mahalliy hayotning eng muhim qismlaridan biri bo'lib, shodiyona, xursandchilikni vujudga keltiradigan voqealarni bildiradi.

Mustaqillik g'oyalarining keng xalq ommasiga singdirish, ulardagi yuksak fuqarolik tushunchalarini tarbiyalashda ommaviy bayramlarning tutgan o'rni beqiyosdir. Hech qaysi teatr, hatto eng kattasi ham ommaviy bayramlar insonga ta'sir qilgandek, ko'plab xalq ommasiga ta'sir qila olmaydi. Shuning uchun ham ommaviy bayramlar rejissorining jamiyat oldidagi mas'uliyati judayam katta.

¹ O'zbek tilining izohli lug'ati. Moskva – 1981.

Bayramlar hayotning eng yaxshi tomonlarini aks ettirgan “ko‘zgu”dir. Bayram insonlarning estetik kechinmalariga ta’sir qilib, shaxsning ma’naviy dunyosini boyitgan vositadir.

Bayram va tomoshalarning asosida milliy qadriyatlarga bo‘lgan hurmat, ehtirom egallab, insonlarga badiiylik, san’at orqali estetik zavq bag‘ishlashdek vazifalar ustuvor turadi. Bayram tashkilotchilari, ayniqsa, ssenariychi, rejissor ishlatilayotgan materiallarning dolzarbligi, hujjatlar, faktlarning aniqligi va ularning badiiy uslublari yordamida sintezlash kabi vazifalar ulardan juda ham katta masuliyatni talab qiladi. Bunday tadbirlar insonlarning ijtimoiy-psixologik talablariga javob berib, mayda guruhlardan ommaviylikka o‘tib, shaxslarning ommaviy harakatidagi faolliklarini oshirib, bayramona maroqli dam olishdek sharoitni yaratishga turtki bo‘ladi. Katta maydonlarda, bog‘larda, ko‘chalarda o‘tkazilayotgan ommaviy tadbirlar nafaqat, ommaviy hatti-harakatlarni yuzaga keltiradi, balki kornavallar, sayllar, festivallarda estetik zavq bag‘ishlab, tomoshalarning tomoshaviyiligini oshirib, bayramona kayfiyatni vujudga keltiradi. Bunday bayramlar millatning, jamiyatning moddiy va madaniy sohalaridagi eng yaxshi tomonlarini ko‘rsatib beradi. Bayram tadbirlarida shubhasiz, eng katta boyligimizdan biri - xalq orasida, insonlar hayotda yashab kelayotgan rango-rang raqs madaniyatidir. Aksar u zamon to‘fonlarini yengib, bizgacha yetib kelgan. U hamon ikki yo‘nalishda yashab kelmoqda: biri - ijtimoiy va maishiy hayotda xalq marosimlari va bayramalari tarkibida namoyon bo‘lib kelayotgan chinakam xalq raqslari, ikkinchisi - malakali baletmeysterlar tomonidan yaratilgan yoki qayta ishlangan xalq raqslaridir. Bu yo‘nalishlarni bir-biridan ajratish juda qiyin. Ular muttasil bir-biriga ta’sir ko‘rsatib keladi. Xalq orasidagi raqs ijtimoiy hayot ta’siri va oqimida yangilanib, boyib boradi. Buni mustaqillik yillaridagi turli pog‘onalarda o‘tgan Navro‘z va Mustaqillik bayramlarida namoyish qilingan yuzlab o‘yinlar, raqsar, kompozitsiyalarda ko‘rish mumkin.

Vatanimiz mustaqillikka erishgandan so'ng qancha unitilgan raqslar tiklandi, ne-ne yangi raqslar kashf etildi. Xalq o'z qalbida, xotirasida asrab-avaylab kelgan buloqlarning ko'zlari ochilgandek bo'ldi. Xalqimiz qadimdan o'zining betakror urf-odatlarini, an'analari, qadriyatlarini, turli xil marosim-u bayramlariga ega bo'lib kelgan. Istiqlol ostonasiga qadam qo'ygandan so'ng esa ular yanada avj olib, takomillashib bordi. Shular orasida ayniqsa, xalqimizning sevimli bayramlariga aylanib ulgurgan Mustaqillik, Navro'z umumxalq bayramlari ham har yili o'zgacha shukuhda, xush kayfiyatda kutib olinadi va o'tkaziladi. Mustaqillik bayramida aytiladigan kuy-u qo'shiqlar ham, ijro etiladigan raqslarning barchasi mustaqillikning naqadar buyuk ne'mat ekanini, uning ulug'vorligini yanada yuksaklarga ko'tarish nechog'lik muhim omil ekanini eslatib turadi.

O'zbekiston Mustaqillikni qo'lga kiritgach avlod-dan-avlodga o'tib kelgan ko'p bayramlarni qaytadan xalqimiz hayotiga kirib kelishi uchun zamin yaraldi. Mustaqillik yillarida xalqimiz hayotida muhim o'rin egallab taraqqiy topgan bayramlarning eng nufuzlilari "Mustaqillik" va "Navro'z" umumxalq bayram tantanalaridir. Ommaviy madaniy tadbirlarning ulkan tarbiyaviy ahamiyatga ega shunday tantanalar o'sib kelayotgan yosh avlod qalbida milliy g'urur uyg'otib, ongiga vatanparvarlik tuyg'ularini singdiradi. Insonning ommaviylik ongini shakllantirishda ham shu bayramlarni nishonlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, teatrlashgan - tomosha bayramlari azaldan turli millatlar hayotidan o'rin olgan. Katta bayram tomoshalari, turli yirik ommaviy tadbirlarning ko'payib borishi yurtimizda ommaviy bayram tomoshalari rejissorlari, shuningdek, malakali xoreograf-baletmeysterlar guruhini voyaga yetkazishga hamda raqs ansambllarini takomillashtirishga sabab bo'ldi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Ommaviy bayram tomoshalaridagi raqs san'ati, albatta, bayramni boshidan to oxirigacha o'zining betakror jozibasi bilan bezab turadi. Raqs avvalo bayramning ommaviy kayfiyatini hamda masshtabini aks etuvchi kuch sifatida sahnaga jalb etiladi. Bayramning katta tantanasini tomoshabin uchun visual ochib berishda rejissorlar raqs ansambl va

jamoalarini sahnada rejaga muvofiq joylashtirib faollashtiradi. Tomoshaning orqadagi fon harakati, raqqoslar kiygan rang-barang liboslarning uyg'unligi, quvonchga to'la yorqin milliy shodiyonasini gavdalantirishga qodir. Bu esa bayram kayfiyatining muhim jihatidir. Turli xildagi liboslar kiyib olgan raqqos va raqqosalarning o'yin harakatlari bu jihatlarni yanada to'ldirib, boyitadi. Raqs san'atining ifoda vositalari bo'lmish - plastik harakatlar, qo'l, oyoq va gavda harakatlari, ko'z qarashlari, mimika va jestikulyatsiya orqali obraz yaratishda namoyon bo'ladi. Bayram tomoshalarining ko'rki va jozibasini ochib turuvchi raqs liboslari haqida to'xtalganda, avvalo raqqosaning libosi raqs obrazlariga aniqlik berishiga e'tibor qaratish kerak. Shunga ko'ra har bir raqs o'z libosi bilan yanada mukammallik kasb etadi va yanada go'zal ko'rinish beradi. Ommaviy tomoshalarining tarkibiga kirgan raqslarni maromiga yetkazib, tamoshabinlarga badiiy - estetik zavq ulashishda sahnada nafaqat yakkaxon va ommaviy chiqishdagi raqqosalarning iste'dodiga bog'liq, balki, bir katta ijodiy guruh izlanishlari (ommaviy tomoshalar rejissori, sahnalashtiruvchi rejissorlar, bosh baletmeyster va baletmeysterlar guruhi va b.) samarali mehnati evaziga amalga oshiriladi. Bugungi kunda bunday bayram tomoshalaridan o'rin olgan yakkaxon, guruhli, ommaviy raqs, xoreografiya va o'zbek raqs san'atining barcha uslublarini, shakl ko'rinishlarini, janrlarini hamda ijrochilik maktablarining eng sara an'alarini davom etib, kamol topayotganligining isbotidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov M. "O'zbekteatr an'analari" Toshkent – 1976.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. Maskva – 1981.
3. Qodirov M. "Tovusdek tovlanar o'zbekning raqsi". Axborotnoma, Toshkent 2001, 1- son.
4. Ahmedov F. "Ommaviy bayramlar rejissurasi asoslari". Toshkent – 2008.